

Magnus Langhorn.

Af H. F. Rørdam.

Medens Henrik Langhorn henhørte til de agitatoriske Pietister og derfor allerede som Kadet af Zinzendorf var udset til en af Førerne for dennes Parti i København¹⁾, hørte Broderen Magnus Langhorn, der — at dømme efter hans efterladte Skrifter — ogsaa maa betegnes som Pietist, til de stiltfærdige inden for denne religiøse Retning, nærmest til den samme moderate Pietisme, hvortil hans store Velynder, Kong Christian VI, selv hørte. — Nogle Efterretninger om ham vil formentlig ikke savne Interesse.

I Gravskriften over »den fordum her i Live højædle og velbyrdige Hr. Magnus Langhorn, Kongl. Majest. til Danmark og Norge bestalter Oberstløjtnant af Infanteriet samt Kommandant og Forvalter paa Rosenborg Slot«, hedder det bl. a.: »Han blev født til Verden paa Fæstningen Christiansø Anno 1690 den 16. Juli til at trælles fra Ungdommen af. Hans Sjæl var sat i et Værksted til ideligt Arbejde, og alle

¹⁾ Kh. Sm. 5, IV, 196.

hans Dage var Stridsdage; men ved Guds Ords Betragtning og betimelig Beredelse til Døden blev hans Liv fornøjeligt, roligt og lykkeligt i Verden, saa snart han fik Forstands oplyste Øjne til skønne paa den rige og herlige Arv, som han havde at vente i Evigheden formedelst Jesum Christum. Hans daglige Beredelse til Døden gjorde ham stedse aktiv til det, som skulde udrettes her i denne Verden. — — — Han nød paa Jorden alle de uskyldige Forlystelser med et glad Mod udi Herrens Frygt, som var fornødne til Naturens Forfriskning og Opholdelse« (osv.)¹⁾.

Om hans tidlige Ungdom er intet nærmere bekendt. Dog synes han at have faaet en efter Tidens Lejlighed god Undervisning og var ikke ukendt med fremmede Sprog. Men det er for øvrigt sandsynligt, at Faderen, der var Garnisonsfeltskær paa den lille Klippeø i Østersøen, har søgt at uddanne ham til den samme Virksomhed, der blev Levebrødet for ikke faa af Slægten Langhorn. Usandsynligt er det heller ikke, at netop hans Færdighed i hvad der hørte til en Feltskærs og Barbers Haandværk har været en anbefaling for ham, da han 1720 blev antaget til Kammer-tjener hos Kronprins Christian (VI). Det var i de Dage ingen ringe Stilling og kunde bane Vej til højere Embeder. Lønnen var 600 Rdl. aarlig foruden andre Agreements, saa Langhorn 1725 kunde indtræde i Ægteskab med den 17aarige »velbyrdige, gudelskende og dydige Jomfru Dorteia Elisabeth Wagner«, Datter af Dr. med. Reinhold Wagner, der var død 1711 i Pestens Tid under sin Virksomhed som Læge i Kjøbenhavn²⁾.

Den 12. Oktober 1730 døde Kong Frederik IV paa Odense Slot. Det var Signalet til, at hans Efterfølger, Christian VI, gjorde rent Bord blandt de Embedsmænd, som ansaas for at have staaet i nært Forhold til den afdøde Konges Enke, Dronning Anna Sophie. Blandt dem, som

¹⁾ Brock, Rosenborg, II, 57 f. Meget i denne meget udførlige Gravskrift tyder paa, at Langhorn inden sin Død selv har forfattet den.

²⁾ Ingerslev, Danmarks Læger II, 56.

strax fik deres Afsked, var Slotsforvalteren paa Rosenborg Matthias Grønvald, og allerede d. 16. Oktober blev Magnus Langhorn udnævnt til hans Efterfølger.

Senere modtog han gentagne Gange Vidnesbyrd om Kongens uforandrede Velvillie. Nævnes kan det saaledes, at han paa sin Fødselsdag 16. Jan. 1732 som Foræring fik den paa Rosenborg opbevarede Thronstol, som Kongens Moder, Dronning Louise, havde benyttet, men som Dronning Sophie Magdalene ikke vilde gøre Brug af, fordi den forhadte Anna Sophie var bleven kronet i den¹⁾. Et endnu større Vidnesbyrd om Christian VI's Yndest var det, at Langhorn d. 18. Novbr. 1733 udnævntes til Oberstløjtnant i Infanteriet og til Kommandant paa Rosenborg, hvorved han fik en Særstilling uafhængig af Kjøbenhavns Kommandant. Da Toldinspektør Heller 1739 søgte om Justitsraads Karakter, gav Kongen efter nogen Betænkning sit Samtykke dertil, af Hensyn til Mandens Embedsstilling, men dog med bestemt Forbehold om, at han ingenlunde maatte gaa foran »Langhorn paa Rosenborg, der er Oberstløjtnant og har været længere i Tjenesten«²⁾.

Langhorn havde en Søster, Dorothea Elisabeth, Kammerjomfru hos Dronning Sophie Magdalene og siden gift med Præsten Boisen (ell. Boyesen) i Ringsager i Christiania Stift³⁾, hvortil han vistnok var kaldet ved Dronningens Indflydelse. Efter nogle Aars Forløb teede denne Præst sig imidlertid saa ilde, at hans Afsættelse kunde befrygtes. I den Anledning henvendte Langhorn sig 10. Marts 1740 til Kongen, som samme Dag tilskrev Kancelliets Præsident J. L. Hulstein følgende, der ret viser, hvor gjerne han vilde yde sin gamle Tjener Bistand:

»I Morges har Oberstløjtnant Langhorn været hos Os; han har sagt Os, at hans Svoger, Præsten Boisen i Rings-

¹⁾ Brock, Rosenborg II, 42.

²⁾ Rørdam, Hist. Saml. og Studier II, 442.

³⁾ Mon den Anders Andersen Boyesen, som blev immatrikuleret ved Universitetet 1700?

ager i Norge nu er saa underlig, at han ikke mere kan eller vil forrette sit Embede. Han (L.) frygter altsaa, at Biskoppen vil angribe ham, hans (L.s) Søster og deres Børn med Proces og forjage ham fra Embedet. For at forebygge denne Ulykke har han (L.) bedet Os, at Vi vilde anbefale Ham (Holstein) at lade en Formaningsskrivelse afgaa til Præsten Boisen, at han fremtidig flittigere end hidtil maatte forestaa sit Embede, eller, hvis han ikke kunde gøre dette, maatte frasige sig Embedet, for at en anden Præst i hans Sted kunde blive sat til Ringsager, der kunde afgive noget vist til Boisen, hvorefter han med Kone og Børn kunde leve. Naar Han (H.) selv vil tale med Langhorn, kan Han af ham udførligere erfare alle Omstændigheder. Han (L.) mener, at en saadan Skrivelse fra Geh.-Raad Holstein vil være af stor Nytte, thi Langhorn værdiger han (Boisen) ikke engang et Svar, skriver ellers heller ikke til nogen. Jeg har ikke kunnet afslaa en gammel Tjener, som Langhorn er, denne Begæring. Han (H.) har vel ogsaa tidligere ladet Breve af den Art afgaa til andre Præster¹⁾.

Af et Brev, Kongen to Aar senere tilskrev Holstein, ses, at Præsten var død, og at hans Enke havde henvendt sig til Dronningen om Bistand. Kongen skriver: »Vi vilde gerne se hende hjulpen, om det lader sig gøre«. Han beder derfor Holstein undersøge, »om man kunde paalægge Sognepræst Ancker, at han ikke maa afdrage noget i hendes Pension, fordi hun har nydt Naadensaar af Kaldet«²⁾. Dette har Holstein dog næppe kunnet billige. Om Dronningen paa anden Maade har hjulpet sin forhenværende Kammerjomfru, er os ubekendt.

I Januar 1743 mistede Magnus Langhorn sin Hustru, der døde i Barselseng³⁾. Hun var Moder til 7 Børn, af hvilke de 3 døde spæde. Om de efterlevende 4 Døtres standsmæssige Ægteskaber har Dr. Zahrtmann ovf. S. 171

¹⁾ Rørdam, Hist. Saml. og Studier III, 41.

²⁾ Smst. III, 222. (Dat. 26. Nov. 1742).

³⁾ Jac. Langebeks Breve udg. af Rørdam, S. 34.

meddelt Oplysning. Om Langhorns Virksomhed som Slotsforvalter har Dr. P. Brock meddelt noget nærmere i sit fortjenstfulde Skrift »Historiske Efterretninger om Rosenborg« II. Han omtaler dog ikke, at Langhorn paa sine gamle Dage optraadte som Forfatter af to ikke ubetydelige Skrifter, der viser, at han var en meget from Mand, skjønt han aldrig nævnes i den pietistisk-herrnhutiske Kreds, der i de første Aar af Christian VI's Regeringstid tildrog sig megen Opmærksomhed og fremkaldte de stærke Angreb fra ortodoks Side. Om de to nævnte Skrifter skal nedenfor meddeles nogle Oplysninger. Forfatteren har ikke sat sit Navn paa Titelbladene, men kun antydnet det ved Navnets Begyndelsesbogstav (L.). Et Par Aar efter Udgivelsen af Skrifterne døde Magnus Langhorn i sit Embede 3. August 1759. Hans Lig nedsattes i St. Petri Kirkes Kapel, skjønt han havde hørt til Trinitatis Menighed, hvor han havde haft Kapellanen, Mag. Jens Olrog, til Skriftefader¹⁾.

Elleve Theologiske Betragtninger

Til egen Opbyggelse sammenskrevne af en gammel Mand, som ingen sand Fornøjelse har fundet paa Jorden, uden i den Lærdom, der tilveiebringer Lyksalighed, baade i dette Liv, som nu er, og i det tilkommende Liv. Kbhvn. 1756. 460 SS. 8vo.

Bogen vidner om stor Skriftkundskab og er affattet i et godt Sprog. Som en lille Prøve kan følgende Brudstykke hidsættes (S. 129 f.):

»Guds Børns Kierlighed til alle Mennesker er en Straale af Guds Kierlighed i deres Siæle, og ligner Gud, som forbarmer sig over alle; den er af gandske anden Art end al menneskelig og naturlig Kiærlighed; thi den har i sig Christi Sind, og er af den værdige Hellig Aand selv virket og meddeelt. Den er en Ild af Himmelen, som sætter Hiertet i Brand, og gjør, at Luen ey allene stiger op til Gud i

¹⁾ Brock, Rosenborg, II, 43.

Høyden, men og til alle Hjørner og Kanter, i alle Verdens Deelee, hvor Guds fornuftige Skabninger ere; den viser Høyden og Breeden paa den Guds Kiærlighed, som er udøst i de Troendes Hierter i denne Verden, den følger Siælen i den anden Verden, og tiltager i Fuldkommenhed efter Guds Lignelse udi ald Evighed. Denne gudelige Kiærlighed er Fuldkommenheden af alle andre christelige Dyder, den er ikke Kiødets men Aandens Frugt, maa derfor heele Livet igiennem styres og regieres af den Hellig Aand. Vi bør derfor flitteligen og nøye give Agt paa den Hellig Aands Tale til os, som er Guds aabenbarede Ord, og danne og rette al vor Kiærlighed efter dette Guds Ords Regel og Rette-Snoer, saa er ved Christi iboende Kraft vor Kiærlighed til Gud og Næsten altid af et reent Hierte, og af en Troe, som er uden Skrømt«.

Skriftet findes anmeldt i »Efterretninger om Nye Bøger og Lærde Sager for Aar 1756«, S. 543—8, hvori Forfatterens Navn fremdrages paa følgende Maade: »Commandanten paa Rosenborg-Slot, Høyædle og Velbr. Hr. Oberst-Lieutenant von Langhorn har her sat os i Stand til at meddeele vore Læsere et theologisk Skrift fra en Militair-Person, hvilken Lykke vi ellers ikke lettelig kunde ventet¹). Han har derudi, som det synes, Tid efter anden til sin egen Opbyggelse optegnet de Betragtninger, han i sin høye Alderdom har givet sig over Guds Arbeyde paa Mennekens Siæle i dette Liv, den Saligheds-Orden, dem er forelagt, det Regnskab de har at aflægge, og det ævige Gode, de har at vente. Adskillige af hans Venner, hvis Igienpæmlæsning og nøyere Kiendelse han har underkastet disse sine Tanker, have raadet ham til at udgive dem til Fleres Opbyggelse og Nytte«.

Efter en Udsigt over de Skriftord, hvortil »Betragtningerne« knytte sig, fremdrager Recensenten adskillige

¹) Nogle faa Aar senere optraadte to Søofficerer (Diderik de Thurah og Frederik Lütken) med en Række opbyggelige Skrifter i samme Aand som Magnus Langhorn.

aparte Udtalelser, saasom: »et genfødt Menneskes Væsen bestaar af Sjæl, Legeme og Aand, men andres alene af Sjæl, og Legeme«. — Luther har ikke sat noget nyt Lys i Lysestagen, men da han som en gudfrygtig og flittig Bibellæser saa', at der var kommen en Tyv i Lyset, dristede han sig til i Guds Kraft at rense og snyde Lyset«. — Om Lazarus, som laa ved den rige Mands Dør, medens Hundene kom og slikkede hans Saar, mener Forf., »at Lazarus daglig har haft sit Ophold af de overblevne Levninger ved denne Herres Hof, og formodentlig ligget i et Skur, som Jøderne gemenlig havde uden for deres Huse, og der haft den rige Mands Hunde tidt omkring sig; thi vi vide, at Hus-Hunde aldrig taale fremmede og ubekjendte Betlere komme nær deres Herrers Gaarde, au contraire, i Stedet for at slikke deres Saar, gø og hjæffe de imod saadanne Betlere, indtil saa længe de gaa deres Vej; følgelig maa Lazarus have været et bekiendt fattigt Menneske i den rige Mands Gaard, og muligen faaet af hans Domestikker mangt et godt Stykke; thi hvor der er daglig Gæstebud, der gaar det ikke saa knapt til«. — Om den rige Mand bemærkes, at han ikke blev fordømt, fordi han havde levet i Pragt og Herlighed eller havde vist Ubarmhjertighed mod den fattige Lazarus, men fordi han »døde i sine Synder«.

Til Slutning bemærker Anmelderen, »at Forfatterens gudelige og velmente Forsæt, i at tjene ustuderede Folk i deres Andagt, bør med Billighed undskyldes og fritage ham fra en stor Del Anmærkninger, som kunde gøres, saa vel i Henseende til mange af Tankernes Grundighed, som Ordenen i det hele Skrift«. — Det har aabenbart ikke været Forfatterens Hensigt at give en systematisk Fremstilling af de kristelige Hovedlærdomme, men mere eller mindre vel ordnede Tanker over Skriftord til egen og andres Opbyggelse.

Tolv Discourser

i Form af Samtaler imellem To Brødre, opskrevne til deres videre Eftertanke, som have dybere Indsigt i de Theolo-

giske Sandheder, af en ustuderet gammel Mand, der søger sin daglige Forlystelse i at randsage Skriften, for deri at finde Sandheden og Vejen til Livet. Kbhvn. 462 S. 8vo. (Paa sidste Side: Hafniæ, mense Aug. Ao. 1757).

De to samtalende betegnes ved N. og L. Den første gør Spørgsmaal, som den anden (Langhorn) besvarer og i sine Svar lægger megen Menneskekundskab og dyb Indsigt i Kristendommens Lære for Dagen, idet han jevnlig fremdrager oplysende Exempler hentede fra Erfaringer, han selv havde gjort ved Omgang med Mennesker af forskellig Aandsretning.

Af 7de Samtale, der viser Forfatterens Syn paa Pietismen, kan følgende hidsættes:

N.

Da jeg Anno 1708 første gang kom her til Staden, hørde jeg meget tale om en ny Secte, som var opkommen i Tydskland, Pietismus kaldet, og at nogle af denne Sect skulle opholde sig her i Byen.

Een god Ven, som meente mig vel, Navngav nogle af disse Personer, dem han kaldte Pietister, for hvilke (sagde han) jeg skulde tage mig vel vare, og skye deres Omgang.

Jeg takkede ham for denne Advarsel, og det saameget mere, efterdi jeg var i et Huus, hvor just een af disse benævnte stod i Tieneste, som Informator.

Men som ieg tilforn aldrig hverken havde læst, eller hørdt nævne det Ord Pietist, saa var jeg curieux at vide, hvad denne nye Secte havde for nye Lærdomme. Min Ven svarede herpaa: at disse Folk vel ikke havde nogen nye Lærdom; de bekiendte sig til den Evangeliske Kirke, og vigede ikke fra vor Apostoliske Troes Artikler; men for Resten vare de Singularister, der anstillede sig hellige, retfærdige og gudelige, og formedelst Bøn, Sukken, Fasten, nedhængende Hoved, og simpel Klædedragt etc. distingue-rede sig fra andre; i Besynderlighed, (sagde han) gjøre de sig al optænkelig Umage med at føre andre til Pietet;

hvortil de dog ikke synes at være vel skikket, de tilside sætte verdslige Studeringer og tale alene om Studio Pietatis, og saadanne Ting.

Af denne Definition kunde ieg umuelig see, at Pietismus var en Secte, saasom enhver Sect har sine egne og besynderlige Lærdomme, der viser, hvorudi deres Religion egentlig bestaar, og hvori den er adskilt fra andre Religioner, thi hvad deres Bøn og Suk, Faste og nedhængende Hoved anbelanger, da er det for deres egen Regning; hykle de, eller ere de redelige og retskaffne, da er det for Gud aabenbare, som kiender Hierterne; er altsaa ikke min Sag at dømme.

Det Navn Pietist var mig besynderligst og umueligt at definere, thi jeg havde lært i Skolen: at Pietas er Gudelighed, og Impietas Ugudelighed, jeg havde læst i min Bibel 2. Tim. 3, 12, at alle de, som ville leve gudeligen i Christo Jesu, skulle forfølges, og Tit. 2, 12, at Guds Ejendoms-Folk skulle forsage Ugudelighed og leve gudeligen i denne Verden. — — — Hvis de ere Hyklere, Skielmer og Bedragere, saa fortiene de jo ikke at kaldes Pietister eller Gudelige, men de bør agtes og kaldes det, som de virkeligen ere. — — — Her er Guds Ord den rette Prøvesten til at kiende de ægte og u-ægte Metaller; til denne ubedragelige Prøvesteen vil jeg holde mig.

Heri gjør I vel og viselig, sagde min Ven. I er et ungt Menneske og kiender ikke den onde Verden endnu, derfor varer jeg eder ad; vær aldrig lettroende og vogter eder vel for Hyklere og skinhellige Folk, thi af dem er jeg ofte taget ved Næsen.

Jeg fandt mig forbunden at takke denne gamle gode Mand for hans troehiertige Formaninger og Advarsler, som virkelig have været mig til Nytte, især da jeg som fremmed ikkun kiendte faae af Stadens Indvaanere. Men det Ord Pietist, i Henseende til Applicationen paa visse mistænkte Personer, blev mig et Paradoxum, og er det endnu indtil denne Dag.

L.

Pietismus er ingen Secte, men et opdigtet Øge-Navn, at gravere de Personer med, som for ald Verden bekiende og tilstaae, at deres alvorlige Forsæt er at ville ære, tiene og tilbede den sande og levende Gud, og ynske at kunde elske ham af deres gandske Hierte over alle Ting, som attraae intet mere end at være Evangelium lydige af Hiertet i Troen paa den Herre Jesum Christum efter den Lærdoms Form, til hvilken de ere hengivne.

Af alle de mangfoldige Secter, som har været, og endnu er i Christenheden fra Apostlenes Tider af, finder ieg paa Kietter-Registeret ingen Pietiste; enten ere Secterne beskrevne i Henseende til deres Anførere og Hoved-Personerne, eller i Henseende til deres Fanatiske Meeninger og ugudelige Lærdomme, førend Anno 1689, da først hørte man tale om en ny Secte i Leipzig, som man gav Navn af Pietismo, og skal have havt denne Oprindelse, nemlig nogle skikkelige og gudfrygtige Studiosi Theologiæ frequenterede Collegia Privata hos Hr. Magister Franck og Hr. Magister Schade, hvor fornemmelig Bibelen blev tracteret, og deraf viist, hvorledes den sande Lærdom, som hører til Gudfrygtighed, skulde in Praxi udøves og bevises i Liv og Levnet af alle sande Christi Bekiendere, saavel af Lærere som Tilhørere, og at Guds saliggjørende Naade til den Ende i Ordet underviser os, at vi skulle forsage Ugudelighed og de verdslige Lyster og leve tugteligen, og retfærdeligen, og gudeligen i denne Verden.

Denne Lære-Maade til Gudeligheds Øvelse gjorde ved Guds Naade saadan Indtryk udi Auditorii Hierter, at mange af dennem resolverede strax og uden Opsættelse at ændre deres frie og frække Leve-Maade, og lade det være nok, at de i den forbigangne Tid havde bedrevet det, som alle kiødelige og uomvendte Mennisker have Lyst til; desaarsage separerede de sig fra deres forrige Stalbrødre, og gik ikke mere med dennem i Kroe-Huse og i de sædvanlige Vinkeler, eller i andre liderlige Huse, men de samledes for sig selv

paa deres Cammere i deres Logementer, og førte et indbyrdes stille Levnet med hverandre.

Dette gjorde en Opsigt og Bevægelse hos de andre kiødelige og frekke Studenter, hvilke talte bespotteligen, fordi disse ikke vilde løbe med i samme Liderlighed og Ryggeløshed som de, og derfor kaldte dennem spotvis Pietister, eller de gudelige; heraf fik da allerførst Pietismus sit Navn, og saadan Origin har Pietismus, naar Ordet ret skal forstaaes og ret appliceres. — — —

See! dette var Begyndelsen; hvad siden er passeret fra Anno 1689 til Dato, baade i hele Tydskland, saa og i Dannemark, Sverrig, og i andre Lande, kanst Du selv læse, om du gider, i de mangfoldige udkomne Skrifter om Pietismo; jeg er bleven kied deraf for mange Aar siden, thi det meste bestaaer i en Blanding af mangehaande Slags Kiettere, Sværmere, Fantaster, Hyklere og Bedragere, som alle kastes i een Potte, alle med eet Navn, nemlig Pietister, eller paa Dansk: de Gudelige.

Jeg erinder mig de Aaringer, førend den Kongelige Forordning af 7. Octb. 1733 blev proclameret, hvori alle de Geistlige i Kongens Riger og Lande strengeligen bleve befalede at entholde sig fra al Skienden og Larmen paa Prædike-Stolene, særdeles imod de saa kaldede Pietister, at naar Almuen og den menige Mand taledes om en aabenbar Hyklere, Bedragere, Kiettere, Sværmere, Separatist, den hellige Nadvers Foragtere, og al god Kirke-Ordens Forstyrre, saa brugte de ikkun det eene Ord, nemlig, han er en Pietist, eller han er een af de Gudelige.

Som man ser, tager Forf. ret skarpt Afstand fra de aandelige Udskejelser, som den Gang var en Fare og en Fristelse for ikke faa af den opvakte Kreds, medens han hævder, at »Pietist« ikke burde være et Øgenavn, da det ret forstaaet kun angav, hvad alle Kristne burde være.
